

KUL TÚRA SLOVA

Časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu

Orgán
Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra
SAV

HLAVNÝ REDAKTOR

Matej Považaj

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Elena Urbancová

REDAKČNÁ RADA

Klára Buzássyová, Adriana Ferenčíková, Ján Findra, Gejza Horák, Ján Horecký, Ján Kačala, Ivan Masár, Mária Nábělková, Jozef Pavlovič, Mária Pisárčiková, Matej Považaj, Anna Rýzková, Ján Sabol, Elena Urbancová, Pavol Žigo

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Panská 26

SLANČOVÁ, D.: Východiská interpretácie esejistickej tvorby Albína Bagina ...	33
HORECKÝ, J.: Architektúra odborného esejistického textu	39
HORÁK, G.: Michal Miloslav Hodža a slo- venčina	45

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Poznáte slovo *riči*? A. Habovštiak 50

ROZLIČNOSTI

Je sloveso <i>zapršať</i> neosobné? J. Kačala	52
Slovo <i>rekord</i> a jeho odvodeniny. J. Horecký	54

SPRÁVY A POSUDKY

Stretnutie učiteľov slovenského jazyka s jazy- kovedcami. M. Považaj	56
Krátko o výklade slovenčiny. M. Šimková	58

SPYTOVALI STE SA

Zápor má mať vo vete správne miesto. J. Kačala	61
Používať skratku tzv. či skratky tzv-ý, tzv-á, tzv-é? M. Považaj	63
Tašky na streche? A. Ferenčíková	64

OBSAH KULTÚRA SLOVA - ROČNÍK 26 - 1992 - ČÍSLO 2

KUL TÚRA SLOVA

KULTÚRA SLOVA - ROČNÍK 26 - 1992
ČÍSLO 2

Východiská interpretácie esejistickej tvorby Albína Bagina

DANA SLANČOVÁ

Diferenciácia, ktorá je príznačnou črtou súčasnej jazykovej situácie, sa dotýka aj sféry komunikácie o odborných a vedeckých poznatkoch. Spôsob komunikácie a následná diferenciácia vzniknutých komunikátov závisí od mnohých činiteľov, najmä od komunikačného zámeru autora a zvolenej komunikačnej stratégie. Diferenciácia sa dotýka všetkých rovín textu – od chápania témy až po vonkajšiu formu. Z hľadiska štýlu môžeme potom uvažovať o niekoľkých stylisticky diferencovaných typoch komunikácie o vedeckých poznatkoch. Ide o vedecký štýl, ktorý sa ešte diferencuje na štýl technických, prírodovedných a spoločenskovedných textov, ďalej populárno-náučný štýl, v ktorého rámci zaujíma špecifické postavenie jeho didaktický typ s posilnenou intenciou zložkou, a napokon esejistický štýl. (Porov. napr. aj Chloupek a kol., 1991, s. 186–188, kde sa hovorí o štýle vedeckých – teoretických – textov, štýle praktických odborných textov, učebnom štýle, populárno-náučnom štýle a o esejistickom štýle.)

Esejistický štýl a jeho "totálna" realizácia – esej – predstavujú taký spôsob komunikácie o vedeckých faktoch, ktorý možno charakterizovať pomocou poznávacej, estetickéj a intencionálnej funkčnej konštanty. Od miery zastúpenia jednotlivých funkčných konštánt závisí potom miera konfigurácie výrazových prostriedkov. Za základné vlastnosti esejistického štýlu, ktoré sú dôsledkom kríženia spomínaných funkčných konštánt, pokladáme odbornosť, subjektivnosť, variabilnosť a napokon základné konštrukčné princípy – princíp opakovania (variácie) a princíp kontrastu (porov. aj Jedlička, 1989, ktorý za základné konštitutívne princípy eseje pokladá: a) princíp niekoľkonásobnosti, opakovanosti, paralelizmu; b) princíp protikladu, opozície,

kontrastu; c) širšie chápaný princíp obraznosti, obrazného stvárnenia; d) individuálnosť; e) niektoré ďalšie, napr. subjektivnosť, emocionálnosť a expresívnosť).

Esej predstavuje taký druh komunikátu, v ktorom sa spája úsilie o poskytnutie nových, originálnych (vedeckých, resp. odborných) poznatkov, ktoré sú výsledkom bádateľskej práce autora esejistu alebo ktoré autor esejista originálnym spôsobom interpretoval, a to s úsilím o poskytnutie estetického zážitku a o percepčné zachytenie osobnosti prijímateľa ako celku. Tieto tendencie spája subjekt tvorcu eseje, ktorý sa prejavuje vo všetkých výrazových vrstvách komunikátu.

Slovenská esej sa vyformovala ako dynamický, vnútorne diferencovaný žáner, ktorý synchrónne možno azda rozdeliť na tri základné typy – vedeckú, publicistickú a umeleckú esej –, pravda, s vedomím existencie prechodných útvarov, ktoré sú v takom individualizovanom žánri, akým je esej, nevyhnutné. Diferenciácia, ktorej miera nenarúša vymedzené invariantné podložie štýlu a žánru, je daná už výberom a rozvinutím témy, spôsobom uplatnenia autorského postoja, kompozičným usporiadaním a výberom jazykových výrazových prostriedkov. Napr. pre vedeckú esej je príznačný analytický prístup, prevláda v nej výkladový slohový postup, tlmená je artistnosť vyjadrenia (v zmysle vymedzenia F. Mika, 1970, s. 55 ako variability výrazu, pri ktorej sa vedome počíta s estetickým účinkom tohto postupu, a to bez nejakej hlbšej motivácie a zakotvenia na "vnútorné centrum" estetického diania); zameranie na výraz a posilnenie zážitkovosti je charakteristické práve pre umeleckú esej a vyššia miera explicitne aktualizovaného hodnotenia faktov pre publicistickú esej. Takáto diferenciácia pochopiteľne predstavuje len jedno z možných riešení. O vnútornom rozčlenení eseje uvažuje napr. B. Berger (1964), ktorý rozoznáva štyri základné typy: opisnú, reflexívnu, kritickú a meditatívnu esej. J. Mistrík (1985) člení esej na opisnú (využíva sa najmä v literárnej vede ako forma na charakteristiku autora alebo diela) a výkladovú esej (využíva sa v prírodovedných textoch na populárne beletrizovaný výklad niektorých zákonov alebo zákonitostí v spoločnosti, prírode a technike). Opisná esej je bližšia umeleckej próze, výkladová bližšia vecnej próze. Podľa iných autorov sa esej člení z obsahovo-tematického hľadiska na literárnu, umelecko-historickú, historickú, sociologickú, politickú, filozofickú (porov. Bagin, 1979, ktorý dodáva, že v uvedenom spektre foriem možno rozlíšiť ešte typy poznávacej a obhajobnej eseje), ale aj programovú, portrétnu, poetologickú, karhateľskú a reflexívnu (porov. Opelík, 1986, ktorý takto diferencuje esej, vychádzajúc z českého literárneho kontextu začiatku 20. storočia, pričom uvádza ešte ďalšie triedenie na tri sku-

piny: 1. odstredná esej je taká, ktorá do seba vstrebala štruktúrne črty iných žánrov – opakom je dostredná esej; 2. esej transponovaná do beletristických žánrov – opakom je integrálna esej a 3. dialogická esej – opakom je monologická esej). Nášmu chápaniu sa čiastočne blíži R. Chmel (1981, s. 10) tvrdením, že časť esejistov inklinuje skôr k vedeckejšiemu spôsobu vyjadrovania i myslenia; jedna k akémusi vedeckému parnasizmu, iná k väčšej symbióze estetického s vecným, racionálnym.

Esejistickú líniu možno postupne sledovať v priebehu celej literárnovednej a literárnopublicistickej tvorby Albína Bagina, ktorého dielo, pred desiatimi rokmi predčasne uzavreté, zostáva inšpiratívne nielen z hľadiska hodnotiacich prístupov, ale aj z hľadiska štýlových kvalít a vysokej úrovne jazykovej kultúry. Aj pre tieto hodnoty sa k Baginovým textom, nazdávame sa, vyplatí opätovne vracať. Jeho osobitá esejistika predstavuje v rámci naznačenej diferenciácie vedecký typ eseje.

Metódu tvorby A. Bagina charakterizuje jeho vlastnými slovami J. Števček (1982, s. 299–303) ako "nájdenie osobitného zorného uhla, pomocou ktorého by sa doteraz známa podoba autora či diela doplnila o ďalšie nezanedbateľné črty, alebo by sa skúmala v novom osvetlení". Ďalej dopĺňa, že Baginova metóda je práve v metodickosti, "v zaradení, zoradení a vysvetlení", ako aj v istej "liečivosti", t. j. výchovnosti, ideovej istote a programovosti. Zároveň ju charakterizuje ako metódu pedagogickú, t. j. osvetľujúcu, trpezlivú, vyváženú. Takto je literárna metóda (termín J. Števčeka) A. Bagina prejavom Baginovej múzickosti, ako i jeho čistého a záväzného objavovania a systémového zaraďovania hodnôt. Zdá sa, že podľa týchto charakteristických znakov je to teda ani nie tak metóda literárna, ako skôr výsostne esejistická.

Vrcholom esejistickej línie tvorby A. Bagina je kniha *Traja majstri* (1982). Tvorila ju eseje *Gustave Flaubert*, *Anton Pavlovič Čechov* a *Thomas Mann*. Nie sú to striktne izolované texty. Významové súvislosti a sieť perspektívnych a rekurzívnych konektorov vytvára vnútorne súdržný celok. V rámci každej z esejí (zameriame sa hlavne na prvé dve) sa náznakovo dodržiava kompozičný oblúk od úvodu cez jadro k záveru. V úvode nechýbajú základné bibliografické odkazy a nechýba ani zovšeobecňujúci, hoci stručný aforistický záver. Skúmané texty sú vystavané na princípe opakovania a kontrastu. Už téma – život a dielo literárnych tvorcov – je vnútorne protirečivá a stáva sa kontrastným významovým podložíom esejí. Ďalšiu vrstvu tvorí kontrastná kompozícia (napr. celá esej o G. Flaubertovi je koncipovaná ako "spor o Flauberta"), ktorá sa miestami stupňuje až po analógiu dramatického konfliktu (porov. napr. konfrontáciu autentických citátov zo

súdneho pojednávania s G. Flaubertom v úvode prvej eseje) a kontrastná štylizácia napr. v aktualizujúcich aforistických paradoxoch. Pre esej A. Bagina je príznačné zmierňovanie tejto kontrastnosti tým, že naznačené problémy sa vidia síce v protirečivosti, ale zároveň s vedomím vnútornej jednoty. Vyplýva to aj zo spomínaných zovšeobecňujúcich hodnotení v závere esejí. Opakovanie a kontrast je základom kompozičného postupu pravidelného striedania interpretácií konkrétnych diel a hodnotení života a diela s vyššou mierou zovšeobecnenia. V eseji o A. P. Čechovovi sa tieto interpretačné "parentézy", ktoré sú však osou esejistickej analýzy, nazývajú intermezzá. Významový a výrazový základ Baginovej eseje však vidíme v sklbení pojmovej a zážitkovej interpretácie života a diela tvorcov. Pojmová analýza je úzko prepojená miestami až s epickou zážitkovosťou, ktorú dokumentuje napr. dodržiavanie prevažne chronologického postupu interpretácie, zvýraznenie vnútorných a vonkajších osudov autora a jeho diela, využitie autentických citátov a citátov z korešpondencie, teda štruktúrovanie predstavovaného autora ako konkrétnej, až privátnej individuality. Zároveň sa esejistická zážitkovosť zvyrazňuje individualizovanou aktualizáciou a osobnostným zaujatím tvorcu eseje predstavovanou problematikou, čo sa odráža aj v tesnej zviazanosti významovej a výrazovej roviny textu. Možno to dokumentovať napr. tou časťou eseje o A. P. Čechovovi, v ktorej sa na začiatku veľmi konkrétne hovorí o chorobách umelca, hľadá sa súvislosť medzi zdravotným stavom a dielom a spomínaná časť sa končí úvahou o vzťahu (lekárskej) vedy a umenia – to v rámci vývinu skúmanej osobnosti a na pozadí sociálnej situácie. Základnú líniu sledujú aj výrazové prostriedky, napr. obrazné vyjadrenia:

Čechov si tu počína ako chirurg: nemá zľutovania. Reže bez milosti – v úsilí liečiť. – Rýdzo analytický rez bez hojivých účinkov príbehu pôsobí rušivo (o poviedke Nudná história).

Analýza jednotlivých jazykových prostriedkov¹ potvrdzuje esejistické sklbenie pojmovosti a zážitkovosti. Esej A. Bagina charakterizuje veta stredného rozsahu s priemernou dĺžkou 16 slov v rozpätí od 1 do 42 slov s tendenciou po symetrickom, ale variabilnom usporiadaní. Tendencia k asymetrickosti je daná indexom $\tilde{x} / \bar{x} = 1,3$ a tendencia k variabilite in-

¹ Vychádzali sme zo základnej sondy 200 viet súvislého textu (BAGIN, A.: Traja majstri. 1. vyd. Bratislava, Smena 1982, s. 31–35, 109–113). Zistené údaje sme porovnávali s analógickými súborami textov esejí iných autorov, a to A. Matušku, V. Mináča, M. Rúfusa, J. Števéčka a Š. Žáryho (porov. aj Slančová, 1984, 1985, 1987).

dexom $\tilde{x} / \bar{x} = 2,45$, pričom $\hat{x}$ je modus, $\tilde{x}$ medián a $\bar{x}$ priemerná dĺžka vety v slovách. Čím vyššie sú tieto indexy, tým je vyššia aj tendencia k asymetrickosti, resp. k variabilnosti (porov. Mistrík, 1967). Pre skúmané eseje je zároveň príznačný vyvážený pomer jednoduchých viet a súvetí. Jednoduchých viet je 49,16 %, súvetí 50,82 %, jednoduchých súvetí 28,26 % a zložených súvetí 22,17 %. Tieto výpovedné jednotky sú členené do pomerne dlhého odseku (priemerná dĺžka odseku je 8,05 viet v porovnaní s priemernou dĺžkou odseku v eseji vôbec 4,86 vety) s tendenciou po symetrickom usporiadaní: $x / x = 1,15$; $x / x = 2,03$. Takéto usporiadanie čiastočne potvrdzuje často vyslovovanú tézu o komunikatívosti štýlu A. Bagina. Sémantická báza týchto konštrukcií je však zložitejšia. Prevládajú vzťahy explicitne vyjadrenej a implicitnej závislosti. Závislostné vzťahy vyjadrené hypotaxou (podradovacími prostriedkami) a nepravou parataxou (nepravými priradovacími prostriedkami) tvoria vyše 70 %, z toho hypotaxa 52,56 % a nepravá parataxa 17,84 %. Zistené zastúpenia medzivetných vzťahov v súvetiach, ktorých pokračovanie nachádzame v nadvetných vzťahoch, môžeme pokladať za dôkaz vyššej miery detailnej analytickosti skúmaného textu, v ktorej sa navyše dá vystopovať aj žánrovo charakteristické úsilie o implicitnú sémanticky koncentrovanú výpoveď. Jedným z dôkazov je napr. výskyt parentéz (vsuviek) v 16 % viet. Implicitná sémantická skratka je charakteristickým znakom eseje A. Bagina. Jeho text nevyhnutne predpokladá tzv. poučeného percipienta (prijímateľa). Možno to vidieť na sémantickej "neukončenosti" niektorých častí textu, v ktorých sa pri dotváraní zmyslu zámerne ráta s aktívnym prijímateľom, napr.:

V jeho dialógoch – a platí to, ako uvidíme, aj pre drámu – sa takmer do nerozoznania prelínajú životne dôležité výroky s najvšednejšími hlúposťami. Ostáva na nás, či sa rozhodneme nad tým smiať, či ...; Pripomeňme si, čo na túto tému povedal autor veľkých foriem Goethe (výrok J. W. Goetheho sa neuvádza).

Náročnosť podávanej informácie zvyšuje odborná a terminologická nasýtenosť. Pomer substantív a slovies je 2,7 : 1 (priemer v eseji je 1,7 : 1), zo všetkých substantív a adjektív má 36,71 % odborná a terminologická štylistická zafarbenie. Tézu o vedeckosti Baginovej eseje však najzreteľnejšie potvrdzuje absencia afektovo-emocionálneho zamerania na výraz. Autor síce využíva celý "inventár" obrazných a figuratívnych prostriedkov, metaforické a metonymické obrazné vyjadrenia, prirovnania, opakovacie figúry rozličného typu, slovné hry, ale využívanie týchto prostriedkov je jednak menej časté (pomer výskytu v jednej vete je 1 : 0,57 oproti zistenému priemeru pre esej 1 : 0,83) a jednak sa takmer výlučne viaže na významovo kľúčové

miesta textu, na "vnútorné centrum estetického diania". Ich estetické pôsobenie je však o to účinnejšie. Porov. napr. metafory:

Flaubert však vedel stúpiť na hrdlo svojej vlastnej piesni; Jej pomer k realite mätlo a mätie čítanie "ideálnych" ženských románov; povedali sme už, že týmito priezorom hľadí do knihy duch Dona Quijota; Rád hrá na viacerých štýlových registroch (scény zvädzania – reč na výstave, resp. výklad o pamiatkach; Rudolfov list Eme – cynický vnútorný komentár k nemu); Flaubert podrezal žily fotografizmu v próze,...

alebo esteticky účinné a významovo motivované využívanie lexikálnej synonymie:

Prejavil zmysel pre odtiene, poltóny a prítmie – väčší ako Balzac. Autora Ludskej komédie zaujímala generálna línia príbehu, Flauberta jeho drobnokresba. U Balzaca rôznorodosť potláča štýl, u Flauberta sa jeho meštiacka bezobsažnosť vyvažuje slohovou plnozvučnosťou. Podobne ako Balzac má rád aj tvorca Pani Bovaryovej v texte veľa "metaliterárnych" miest, akoby chcel potvrdiť platnosť myšlienky, že "román vzniká v krajine románu".

Uvedené zistenia sú základnou sondou a nevyhnutne si vyžadujú ďalšie doplnenia a jemnejšiu interpretáciu. Podrobne si treba všimnúť napr. prítomnosť metatextových prvkov, osobitne prácu s citátom, štylistickú diferenciaciu slovnej zásoby aj ďalšie výrazové prostriedky.

Vychádzajúc z uvedených faktov, musíme čiastočne opraviť našu východiskovú charakteristiku Baginovej eseje ako vedeckej eseje, a to v tom zmysle, že tu primárne ide o esej a až potom o vedeckú esej. Vedeckosť vidíme predovšetkým v hĺbke a precíznosti analýzy, v dôkladne premyslenej kompozícii textu, vo vysokej miere faktovosti a odbornosti, v celkovom zameraní na význam. Tieto vlastnosti – v naznačenom zmysle – nevyklúčujú výrazné estetické či skôr intelektuálno-estetické pôsobenie.

Filozofická fakulta UPJŠ
17. novembra č. 1, Prešov

LITERATÚRA

- BAGIN, A.: Vývin eseje v slovenskej literatúre. In: Literárne etudy. Bratislava, Smena 1979, s. 166–178.
BERGER, B.: Der Essay. Form und Geschichte. München und Bern. Francke Verlag 1964. 283 s.
CHLOUPEK, J. a kol.: Stylistika češtiny. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1991. 296 s.
CHMEL, R.: O slovenskej eseji. In: Myšlienka a tvar. Slovenská literárna esej. Bratislava, Tatran 1981, s. 9–23.

- JEDLIČKA, A.: K jazyku a stylu českých esejistických textů. Slovo a slovesnost, 50, 1989, s. 114–127.
MIKO, F.: Výrazové konstanty štýlu A. Matušku. Slovenská literatúra, 17, 1970, s. 33–55.
MISTRÍK, J.: Stredné hodnoty dĺžky vety pri štylistickej typológii. Slovenská reč, 32, 1967, s. 78–82.
MISTRÍK, J.: Štylistika. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1985. 584 s.
OPELÍK, J.: Lehký harcovník. Antologie českého literárního eseje 2. Praha, Melantrich 1986. 310 s.
SLANČOVÁ, D.: O niektorých syntaktických prostriedkoch eseje. Slovenská reč, 49, 1984, s. 215–224.
SLANČOVÁ, D.: O kompozičných prostriedkoch súčasnej slovenskej eseje a jej štýlu. Slovenská reč, 50, 1985, s. 28–37.
SLANČOVÁ, D.: Uplatnenie obraznosti a figuratívnosti v esejistickom texte. Slovenská reč, 52, 1987, s. 76–81.
ŠTEVČEK, J.: Baginova literárna metóda. In: BAGIN, A.: Vitalita slovesnej tvorby. Bratislava, Tatran 1982, s. 299–303.

Architektonika odborného esejistického textu

JÁN HORECKÝ

Termínom architektonika označuje J. Mistrík (1985, s. 339) "vyššiu rovinu textu ako tektonika" a pripomína, že "namiesto pomenovania architektonika sa používa aj termín makrokompozícia". J. Mistrík motivuje tento termín polopredponou *archi-*, ktorá vyjadruje vyšší stupeň hodnoty označenej druhou časťou, v prevažnej väčšine prípadov sa však polopredponou *archi-* tvoria slová odkazujúce na pôvodný, prvotný stav alebo na všeobecnú platnosť (*archifonéma, archiséma, architráv*). Treba preto ešte dodať, že J. Mistrík rozoznáva tri typy výstavby textu: atektoniku, tektoniku a architektoniku, pričom architektonika je najvyšší typ.

Podľa našej mienky je však pri analýze textu vhodnejšie používať pomenovanie architektonika v jeho pôvodnejšom význame, ktorý sa v bežných slovníkoch vysvetľuje ako "stavba, štruktúra nejakého celku, najmä z technického a umeleckého hľadiska" (KSSJ) alebo "umelecká skladba diela (stavby, maľby, plastiky, hudobnej skladby, literárneho diela a pod.)" (porov. M. Ivanová-Šalingová – Z. Maníková, 1983).

Ak teda hovoríme o architektonike esejistického textu, máme na mysli nie jeho makrokompozíciu, ale celkovú stavbu. Tento pohľad je adekvátnejší aj preto, že ponúka hneď aj úvahu o tom, kto je tvorcom tejto architektoniky, úvahu o architektovi. Protiklad architektonika – architekt možno pokladať za základnú charakteristickú črtu textu. Z tohto protikladu vychádza-

me aj pri pokuse o analýzu konkrétneho textu, ktorý nám predstavuje knižka J. Kelemen o myslení a počítačoch (Kelemen, 1990).

Základný architektonický pôdorys tejto knižky je daný rozčlenením na prológ a epilóg, medzi ktorými sú jednotlivé očíslované kapitoly: *Matematika, Psychológia, Kybernetika, Generatívna paradigma, Mechanika, Elektrotechnika, Intelektika a Zložitosti*. Ako epilóg funguje vlastne kapitola *Človek*. Tak je v knižke aj označená: IX. Človek (Epilóg).

Ako vidieť z tohto výpočtu, postupuje sa od poznatkov všeobecnejších vied, medzi ktoré možno počítať matematiku, psychológiu a kybernetiku, ku konkrétnejším vedám, ako je mechanika, elektrotechnika a intelektika (tentoto názov používa J. Kelemen namiesto nie najvhodnejšieho názvu umelá inteligencia). Pritom jazykoveda, uvádzaná pod špecifickým názvom generatívna paradigma, tvorí akýsi spájací mostík: naznačuje to už sám názov – namiesto pomenovania lingvistika sa uvádza jej špecifický prejav v dejinách vedy.

Vzájomná spätosť uvedených kapitol sa nevyjadruje vždy explicitne, vyplýva skôr z postupného zužovania predmetu jednotlivých vied z hľadiska predkladanej problematiky. Preto aj odkazy na predchádzajúce kapitoly sú pomerne zriedkavé; až v zhrnujúcej kapitole *Zložitosti* sú odkazy nápadne časté. Možno preto povedať, že spätosť smerom dozadu je pomerne malá. Zato sa však explicitne vyjadruje spätosť s nasledujúcimi kapitolami: na konci mnohých kapitol sa výslovne signalizuje nasledujúca problematika. Napr. na konci kapitoly o matematike sa výslovne konštatuje, že "v ďalších kapitolách má čitateľ príležitosť presvedčiť sa, že tento vplyv sa matematikou zďaleka nevyčerpáva" (s. 47). Alebo na konci kapitoly o kybernetike sa hovorí: *V nasledujúcej kapitole sa pokúsím ilustrovať, do akých nezvyčajných polôh sa dostalo vedecké skúmanie oblastí klasicky humánno-spoločenského charakteru...* Navštívime spolu križovatku matematiky, kybernetiky a (napríklad) lingvistiky (s. 86).

Takýto pohľad dopredu, resp. von z traktovanej oblasti sa napokon naznačuje už v samom názve knihy *Myslenie, počítač...*, a to troma bodkami. Na oblasť mimo skúmanej problematiky, na jej spätosť s vonkajšími alebo skôr všeobecne ľudskými oblasťami však oveľa výraznejšie poukazujú mottá pri jednotlivých kapitolách. Už prológ sa uvádza mottom z I. Štrpku: *Vo vetre na kopci stojím ako vo dverách. / Nestaviam si tu dom / len prekračujem prah ...* (zase sú tu tri bodky!).

Symptomatické je motto pri kapitole o psychológii od K. Peteraja: *Preskúmam ťa človek / sprava zľava / odpredu dozadu / ... vojdem ti do srdca i do hlavy, urobím tam neporiadok ...* (s. 50). Alebo motto pri kapitole

o intelektike od P. Valéryho: *Večná práca toho, čo vymýšľa, ... plodí len nezmyselné túžby, (máme predpoklady, absurdné otázky) zbytočné ľútosti, vyhútané obavy...* (A čo chceš, aby iné robila?) (s. 174).

Ďalšími autormi mott sú A. France, J. Suchý, F. Fellini, C. Pavese, T. W. Adorno a A. de Saint-Exupéry.

Postava autora sa objavuje v naznačenej architektonike v piatich funkciách: ako moderátor, narátor 1, narátor 3, explanátor a estimátor.

Ako moderátor, usmerňovateľ, vyslovuje autor predovšetkým svoje osobné postoje, a tým orientuje čitateľa želaným smerom. Napr. už v prológu sa prejavuje takto: *Keď som premýšľal o obsahu nasledujúcich kapitol, ocitali sa témy, o ktorých som si zaumienil písať, postupne v novom svetle. Spleť súvislostí, ktorú som videl, ma prekvapila. Až natoľko, že vynárajúcim sa interdisciplinárnym a interkultúrnym súvislostiam som napokon pri voľbe konečnej koncepcie priekol určujúci význam* (s. 12). Alebo: *Mal som šťastie, že som monografiu A. A. Markova a N. M. Nagorného dostal v deň obhajoby svojej dizertácie, navyše s krásnym venovaním od druhého z jej autorov* (s. 44). *Je načase prezradiť, prečo rozprávam túto vari zdĺhavú a možno aj nepravdepodobnú rozprávku na úvod kapitoly, na ktorej konci stretneme počítač. Úprimne povedané, chcel som len upozorniť na možnosť vidieť príčiny vecí v trochu inom svetle, než na aké sme privykli* (s. 119).

Už z citovaných úryvkov vidieť, že autor postupne zaplieta do svojho textu aj čitateľa. Výrazom toho je prvá osoba plurálu. Napr. *Čoho sme to vlastne svedkami? Keď si spomenieme na to, čo sme už o determinizme povedali, vidíme, že predstavy, ku ktorým sa ľudia kedysi dopracovali pri pozorovaní hviezdnej oblohy, nachádzajú začiatkom nášho storočia veľmi netriviálne ozveny v predstavách o našej psychike* (s. 53). Alebo ešte ďalší príklad: *Teraz sa pozrime na prejavy nášho systému viac špekulatívne. Nepripisujeme na chvíľu dôležitosť početnostiam výskytov jednotlivých prejavov (zanedbajme teda pravý stĺpec pravej tabuľky) ... Radšej si všimnime istú symetriu v ľavom stĺpci tabuľky* (s. 97).

Najvýraznejším prejavom moderátorskej funkcie sú však priame výzvy čitateľovi. Ide napr. o takéto zvraty: *Vráťme sa však k úvahám o vzťahoch kybernetiky a psychológie* (s. 76). *Ale pokračujme v pôvodnej téme* (s. 126, po kratšom exkurze). *Ukončime zamyslenie nad Pascalom niekoľkými ukážkami z jeho Myšlienok* (s. 132).

Nezriedka si autor berie na pomoc iného autora, odvoláva sa na jeho mienku. Napr. *Podľa Bachelarda zostúpil determinizmus na zem z neba* (s. 15). *Tu sa odvolávam na T. S. Kuhna* (s. 16). Čitateľ si môže o tomto smere filozofického myslenia vytvoriť obraz na základe Šefránkovej knihy

(1969) (s. 18). To, čo nám Mumford o megastroji rozpráva, môžeme počúvať ako detskú rozprávku. Z nadhľadu "dospelého" môžeme mávnuť rukou a pousmiať sa. Môžeme sa však aj zamyslieť. Tak ako sa to pri niektorých rozprávkach stáva (s. 117).

Ako narátor 1, rozprávač v 1. osobe, uvádza autor vlastný príbeh zo svojho života. Ako vynikajúci príklad môžeme uviesť rozprávanie o hľadaní domu bratov Čapkovcov:

Ibaže problémy sa riešením množia. A tak keď som už našiel obec, mohol som začať hľadať dom.

Príležitosť sa naskytla v lete roku 1987, keď som trávil s rodinou jeden dovolenkový a nadpriemerne daždivý týždeň v trenčianskoteplíckom oddychovom zariadení SAV....

Naprogramovaný a korigovaný domorodcami som našiel najprv maličké sídlisko, potom dom, vchod, poschodie a napokon prstom zvonček s menom. Vnútri zazvonilo a nasledujúci obraz mi splynul v pomere 1:1 s Ursínyho serióznou melódiou na text Ivana Štrpku: Dvere sú dokorán, slnko preniká, ľahký vánok prúdi... (s. 235).

Miestami si autor požičiava príbeh od iného autora. Napr. na s. 24 cituje Hilbertovo rozprávanie o zážitkoch na matematickom kongrese alebo na s. 107 rozhovor s A. Lindenmayerom: *O problematiku pôvodu biologických štruktúr (morfogenézu) som sa začal zaujímať už v začiatkoch svojich štúdií na univerzite v Budapešti....*

Ako narátor 3, rozprávač v 3. osobe, uvádza niekoľko udalostí iných autorov. Napr. Bolo leto roku 1935 a v Grandchestri mohol mladý Turing, odpočívajúc na lúke v tráve po obľúbených diaľkových behoch, snívať o strojoch.... Sníval sen, podnietený potrebami vedy, ktorý však mohol snívať len umelec, považujúci odstup od skutočnosti za prostriedok, ktorý umožňuje ju vidieť výstižnejšie (s. 32). Citovanú udalosť predstavuje napr. celá kapitola spomienok D. A. Pospelova na s. 80–85.

Nezriedka dostáva takáto udalosť konečný tvar medailónu o istom vedcovi. Napr. na s. 54 o W. Wundtovi, na s. 70 o Norbertovi Wienerovi.

Ako vykladač, explanátor, vystupuje autor veľmi často. Je to prirodzené, lebo mnohé teórie, ale aj predstavy a pojmy musí čitateľovi prístupným spôsobom vysvetliť. Uvedieme aspoň dva typické prípady: *Grupa je taká množina (označme ju G) objektov spolu s operáciou (ktorú označíme +) dvojicami týchto objektov, že ak aplikujeme operáciu na ľubovoľnú dvojicu objektov, dostaneme opäť objekt z množiny G. Ďalej sa požaduje, aby v množine G existoval taký prvok, označený povedzme O, že pre ľubovoľný prvok x z G platí $x + O = O + x = x$ (s. 63).* Výklad o Turingovom stroji na s. 34–36

je sprevádzaný grafickými znázorneniami. Napr. Zápis trojky v dvojkovej sústave môžeme na páske nášho stroja znázorniť takto:

v
... XXIIIX...

kde symbol v znázorňuje polohu hlavice stroja...

Aj vo funkcii explanátora sa autor opiera o výklady iných autorov. Uvedme napr. výklad o jazyku podľa T. Winograda na s. 91–92:

V rámci prvej, historicky najstaršej metafory vystupuje jazykoveda v podobe práva. Jazyk je koniec koncov forma správania ľudí, a preto ho treba podriaďiť istým pravidlám, zákonom, ktoré regulujú každé správanie...

Druhá metafora prirovnáva jazykovedu k biológii, pričom ju redukuje na tzv. komparatívnu filológiu...

Tretia Winogradova metafora nám ukazuje lingvistiku v podobe chémie. Tejto podobe sa hovorí štruktúrna lingvistika.

Napokon ako hodnotiteľ, estimátor, predkladá autor svoje reflexie, úvahy, myšlienky o filozofickom dosahu uvádzaných príbehov, udalostí a výkladov. Odcitujeme aspoň jeden reflexívny odsek zo s. 194:

Z uvedených slov (H. Dreyfusa a S. Dreyfusa) vyžaruje prekvapujúca sebaistota, typická iba pre človeka, ktorý vopred vie, že dokazuje tautológiu. Načo to však potom robí? Osobne nie príliš obľubujem vedcov, ktorí nepoznajú hranice propagovania svojich oblastí... Veď aj keď sú presvedčení, že to, čo robia, je veľkolepé, mal by v nich zato ostať kúsok zdravého rozumu, etiky, citu pre mieru a tolerancie. Nemám však veľkú dôveru ani k ľuďom, ktorí hneď všetko dokážu vidieť "zvrchu". (Matematici považujú za najťažšie dokázať, že sa niečo nedá.) Kritika je prepotrebná vec. Ale aj k nej treba všetko to, čo som pred chvíľou vymenoval.

Vyslovene reflexívny charakter majú však obidve kapitoly v epilógu, ako ukazujú už aj ich názvy: *Ja a robot* a *Rada Ikarovi*. V prvej podkapitole vlastne uvažuje o predstave čapkovského robota a analyzuje hru R.U.R. Konštatuje napr., že v tejto hre má svoju vlastnú pravdu nielen každá postava, ale dokonca aj roboti.

A v poslednej kapitole, analyzujúc komputerografickú konštrukciu J. Jankoviča, ktorá je reprodukováaná na obálke knihy a zobrazuje skupinu postáv stláčaných a deformovaných akousi strašnou silou, upozorňuje na nepredvídateľné vplyvy intelektiky a rozvoja počítačov a dospieva k záveru zhodnému s Ovídiovým: *Prostrednej dráhy, / Ikarus, drž sa. Ak zostúpiš k zemi, krídla ti veľmi / oľáži voda, ak vystúpiš k nebu, spáli ich slnko (s. 240).*

V každej z uvedených piatich funkcií autor vytvára špecificky charakteri-

zovaný text – útvar, resp. požičiava si takýto text od iného autora (odlišujú ho kurzívou od svojho textu) a tak vlastne buduje celkovú stavbu – architektóniku celej knihy. Prirodzene, táto architektónika nemá prísny kánon ani prísne symetrickú stavbu (ordo), akú očakávame napr. v prísnom gotickom poriadku. Ale to je práve príznak esejistického textu.

Ako celok sa tento esejistický text odlišuje od iných odborných textov, nie však takými lexikálnymi, gramatickými a štylistickými vlastnosťami, aké v eseji skúma D. Slančová (1981, 1982, 1984, 1987), aspoň nie v takej príznačnej miere, ako je to v esejistických textoch spoločenskovedného typu (ktoré sa ostatne dosť jednostranne skúmajú ako esejistické). Napokon na základe analýzy jedného (i keď rozsiahlejšieho) textu nemožno vyvodzovať ďalekosiahlejšie závery a rovnako nemá zmysel uvažovať o mieste esejistického štýlu medzi doteraz uznávanými jazykovými štýlmi. Nesporné je zatiaľ len to, že ide o štýl komplexný, v ktorom môžu aзда prevažovať prvky istého funkčného štýlu podľa tematiky. Konkrétne v našom texte majú silný podiel prvky výkladu, a teda náučného štýlu.

Marianska 15, Stupava

LITERATÚRA

- IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M. – MANÍKOVÁ, Z.: Slovník cudzích slov. 2. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1983. 942 s.
KELEMEN, J.: Myslenie, počítač... Bratislava, Spektrum 1990. 258 s.
Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala. Bratislava, Veda 1987. 589 s.
MISTRÍK, J.: Štylistika. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1985. 584 s.
SLANČOVÁ, D.: Príspevok k lexikálnej charakteristike eseje. Slovenská reč, 46, 1981, s. 149–159.
SLANČOVÁ, D.: O morfológických prostriedkoch esejistického štýlu spisovnej slovenčiny. Slovenská reč, 47, 1982, s. 268–280.
SLANČOVÁ, D.: O niektorých syntaktických prostriedkoch eseje. Slovenská reč, 49, 1984, s. 215–224.
SLANČOVÁ, D.: Uplatnenie obraznosti a figuratívosti v esejistickom texte. Slovenská reč, 52, 1987, s. 77–81.

Michal Miloslav Hodža a slovenčina¹

GEJZA HORÁK

Keď sa povie Michal Miloslav Hodža, razom sa v našom povedomí hlásia mená Jozef Miloslav Hurban a Ľudovít Štúr. Ale keď sa tu a teraz pri stoosemdesiatom výročí narodenia Michala Miloslava Hodžu máme zastaviť pri dosahu jeho jazykovedného diela, treba ho merať v súvislosti s kodifikáciou strednej slovenčiny (nášho spisovného jazyka), ako ju podľa dohovoru v kruhu spolupracovníkov v roku 1842/1843 navrhol realizovať Ľudovít Štúr.

S Hodžovou osobnosťou sa spája kritika Štúrovej gramatiky *Nauka reči slovenskej*, ktorá dostala záväzný výraz vo všeobecne známej hodžovsko-hattalovskej reforme.

V kolektívnom diele *Dejiny slovenskej literatúry II* (SAV, Bratislava 1960) sa o tom hovorí takto a toto: "Hodža bol nielen reformátorom pravopisu, ale aj horlivým zástancom a propagátorom slovenčiny, ako to dokazuje najmä jeho *Dobruo slovo Slovákom, súcim na slovo* (Levoča 1846), ktoré je vedľa Štúrovho *Nárečia slovenského* plamenným, i keď miestami mysticky podfarbeným manifestom slovenčiny." – Na podopretie tohto zistenia uvediem z Hodžovho priebojného diela dva citáty. Prvý: Naši Visokoučení rodáci napospol všetko v cudzích rečiach viššie nauki a vedi spisovali, aj tam, kde toho potreba práve ňevihľadávala. A čo s tým urobili? Do Dunaja vođu, do hori drevo vláčili. Víhovorka tá, že pospolitá národňja reč je ňje na takje veci písať spuosočná, ňjestojí nič. Aj ňemecká bola ňjekedi len taká: o ňej si t'jež ňemci hovorili, že je pre viššie nauki ňje súca. A teraz hľa, ňjeto reči, v ktorej bi sa viššie nauki a vedbi št'astnejšie vzd'elávali. ňikdi bi ale sa tou ňebola stala, kebi sa ňemeckí učenci k ňej so všetkou chuťou a láskou neboli pričínili (67). – Stačí k tomu pridať mlčky zdôraznenú predpoveďovú poznámku: Aj slovenčina sa postupne stane schopnou podávať výsledky vedeckého výskumu.

A druhý, celkom krátky citát: Alebo buďe Slovák pri Slovenčine pre všetki literatúri Slavjanske ňječo; alebo pri Češtine ňebude ani pre Čechov ani pre sebä nič (93).

¹ Článok je upravené znenie textu, ktorý autor predniesol v rámci seminára o živote a diele M. M. Hodžu v Liptovskom Mikuláši 21. septembra 1991 na oslavách 180. výročia narodenia Michala Miloslava Hodžu, národného buditeľa, kňaza, vedca, spisovateľa.

Naznačili sme, že jazykovednú aktivitu Michala Miloslava Hodžu treba chápať v súvislosti so Štúrovou kodifikáciou, no treba doplniť, že obidvoje načim zasa brať nadväzne na kodifikačné dielo Antona Bernoláka.

Povýšenie strednej slovenčiny na spisovný jazyk ostro odsúdila spoločne s Čechmi staršia evanjelická generácia v spise *Hlasové o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky* (Praha 1846).

Jazyková situácia bola u nás v štyridsiatych rokoch minulého storočia nejednotná. Hodža o tom píše: "Na tri strani tedi rozdelení sú teraz tí, ktorí o Slovenského rodu osvetnú a vzdělanskú zvelebu stoja. Jední chcejú zostávať i na ďalej pri Češtšine ako pisobnej řeči, a za to majú svoje důvody, o ktorých povedajú, že sa nevivratnje; druhí si umjeňili potrebuvať řeč, ktorú Bernolák za spisovnú vistaviu, a na to majú svoje důvody, o ktorých tjež ist'ja, že sa neždolemnje; tretí sa kam djal tím viac prihlasujú ku Slovenčine, ako ju Štúr vo svojích Novinách a spisach na svetlo vináša. Pán Boh vidí, že táto roztržitosť je nje dobrá" (83).

A táto roztržitosť čiže roztrhnutosť, nejednotnosť sa ešte nápadnejšie prejavila, keď roku 1849 podľa rady Jána Kollára zaviedla vláda na Slovensku ako úradnú a vyučovaciu řeč adaptovanú češtinu pod názvom "staroslovenčina". – O tej niekoľkonásobnej nejednotnosti Eugen Pauliny v *Dejinách spisovnej slovenčiny* (Bratislava 1948) zisťuje: "Chaos, ktorý v oblasti spisovného jazyka v tom čase na Slovensku jestvoval (jestvovala vedľa seba bernoláčina, čeština, staroslovenčina, štúrovčina, štúrovčina v Hodžovej oprave; okrem toho každý z týchto spisovných jazykov v niekoľkých redakciách), donútil napokon vedúcich slovenských duchov k jednote. Preto sa v októbri 1851 zišli významní predstavitelia katolícki a evanjelickí na poradu do Bratislavy. Tu sa dohodli na jednotnom spisovnom slovenskom jazyku. Mal ním byť jazyk, ktorý uzákonil Štúr, avšak v pravopisnej oprave a v oprave niektorých tvarov podľa zásad Hodžu a Hattalu. Prvou záväzne prijatou gramatikou vypracovanou podľa týchto zásad je *M. Hattalu Krátka mluvnica slovenská*, 1852. Takto sa dostalo slovenčine všeobecne prijatej normy, ktorá v zásade platí až podnes" (79).

Pripomeňme si rozdiely proti Štúrovej kodifikácii aspoň v pravopise a hláskosloví: 1. Zavádza sa písanie y–ý ako v češtine (Štúr, ako vieme, literu ypsilon do pravopisu nezaradil); 2. mäkkosť spoluhlások *d, t, n, l* sa pred samohláskami *e, i* a pred dvojhláskami *ia, ie, iu* mäkkčom nevyznačuje; 3. zavádza sa písanie dvojhláskovej litery *ô*, takzvané *o s vokáňom* (v Štúrovom pravopise sa dvojhláska zaznačovala dvojliterou *uo*); 4. mäkké dvojhlásky sa zapisujú samohláskovými literami *ia, ie* a nie *j+a, j+e*; 5. na

hranici častí slov a na konci slov sa nepíše *u*, ale *v*, napríklad *pravda, Slovákov*.

Ako sa pri obmedzenom vyznačovaní mäkkosti spoluhlások *d, t, n, l* ukázalo, do hláskovej sústavy spisovnej slovenčiny sa zavádza (vlastne pribíra) v stredoslovenských nárečiach výrazne zastúpené mäkké *l* a s uplatnením historizujúcich tendencií aj samohláska *ä*. (Ľ. Štúr pokladal spoluhlásku *l* za neestetickú). – Do hláskovej sústavy pribudla dvojhláska *iu* a dlhé *é*, ktoré v štúrovčine neboli, a napokon – základný tvar minulého času *dau, mau, robiu* sa nahradil tvarom *dal, mal, robil*.

Úprava Štúrovej normy spisovnej slovenčiny, ktorá zasiahla najmä pravopis a hláskoslovie, sa zjednodušene spája s Hodžovým postojom, no stála za ňou pomerne veľká časť verejnej mienky, a to i z kruhu básnikov; napr. pri požiadavke zmeniť tvar typu *dau, robiu* na *dal, robil* sa spomína Samo Chalupka. Navrhované a potom uplatnené zmeny motivovala bernoláčovčina, ba i kultúrna predberňoláčovská slovenčina, ale najmä tendencia vnieť do spisovnej slovenčiny čím viacej charakteristických prvkov zo stredoslovenských nárečí; za také sa pokladali mäkká spoluhláska *l* a samohláska *ä*. Pravdaže, za najvýraznejšie sa pokladalo a podnes pokladá pribudnutie grafémy y–ý ako dôsledok historizujúcej tendencie v teórii jazyka, žiadajúcej dokumentovanie jeho staršieho stavu (etymologický princíp). Pritom spolu s touto tendenciou sa tu plnila požiadavka čím menej odlišiť slovenský pravopis od českého.

Z dnešného pohľadu na pravopisnú a hláskovú úpravu Štúrovej slovenčiny treba sa pristaviť pri hláskach *l* a *ä*, veď aj dnes ich neraz osievame na site nášho jazykového povedomia a postojov vo všeobecnej i osobnej jazykovej kultúre. – Mäkká spoluhláska *l* je v stredoslovenských nárečiach plnoprávnou (funkčnou) jednotkou hláskového systému, ba protiklad tvrdého a netvrdého *l* je známy a prítomný aj v západoslovenských (napr. zahoráckych) nárečiach. Hláska *l* proti *l* rozlišuje ináč zvukovo rovnaké slová, napr. *laď – ľaď*, *lavica – ľavica*, *hľad – ľľad* (pohľad) a ako stavebná jednotka zvukovej výstavby slova je výrazne frekventovaná (*kráľ, ľud, ľubiť, kľavý, roľa, veľa, koľko, toľko, hľa*). Aj dnešná jazyková norma zaraďuje spoluhlásku *l* ako funkčnú jednotku hláskového systému a jej nevyslovovanie sa pokladá za nepríjemnú chybu, ktorú odsudzuje i zdravá spoločenská mienka. Z dnešného pohľadu odlišné je postavenie samohlásky *ä*. No i tá bola v časoch štúrovskej kodifikácie v stredoslovenských nárečiach frekventovaná, hoci podľa rozlišovacej funkcie menej zaťažená. Štúrov postoj k týmto dvom hláskam, ktoré – ak môžeme tak povedať – vystrčil z hláskovej sústavy spisovnej slovenčiny, bol subjektívny, nejazykový. Veď čože je ne-

estetické na spoluhláske *l*, ba z dnešného širšieho medzijazykového pohľadu aj na samohláske *ä*, ktorú kvalifikujeme ako mäkké *a* a artikulačne ako predné stredné *a*?

Povedali sme, že norma Štúrovej slovenčiny platí v základe až podnes. Je to tak, a tu sa hlási oprávnená výčitka... Koľkí z nás si myslia, že "nič sa nestane", keď spoluhlásku *l* písať budeme, ale vyslovovať ju sa nám ťaží. V pozadí takéhoto postoja je najmä pohodlnosť, ale i spomienka na odmietanie tejto hlásky ako neestetickkej a falošná výhovorka, že veď sa jej zriekol aj sám Štúr. A podobne hanblivo, ale i hanlivo zaobchádzali aj so samohláskou *ä* tí naši ľudia, čo ju z materských úst síce počúvali, ale neskôr sa od nej odtiahli, aby tí druhí, čo ju takto nemohli získať – a teda nemali ju vo vedomí ani na jazyku –, ich nebodaj nepokladali za neokresaných dedinčanov...

Obidve hlásky – aj *l*, aj *ä* – sú pre spisovnú slovenčinu charakteristické. Zanedbávaním výslovnosti spoluhlásky *l* narúšame hláskovú odlišnosť príslušných slov (napr. *lavica*, *l'aviča*) a zrieknutie sa samohlásky *ä* (lebo už vlastne jestvuje iba jej litera) ochudobnilo nám spisovnú slovenčinu o charakteristický zvukový prvok, a to i z medzijazykového zreteľa.

Hodža nemeral zle, keď žiadal, aby sa tieto dve hlásky zaradili aj do spisovnej (celonárodnej) formy nášho jazyka.

Pri funkčnom obmedzení dvojhlásky *ô*, teda nie *dobruo*, *peknuo*, ale *dobré*, *pekné*, pravdepodobne rozhodlo takzvané estetické hľadisko (tendencie vyhnúť sa výčitke "bačovčina"); to isté platí aj o základnom tvare minulého času slovies. – Pri tvaroch typu *mau*, *robiu*, *videu* a *dobruo*, *peknuo* pripájame poznámku o ich dnes už ustálenom hodnotení v živej reči. Pokladáme ich za prvok familiárneho prejavu. V takomto funkčnom zaradení sa nimi charakterizuje uvoľnenejšia reč postáv vôbec a pri dôslednejšom používaní reč osôb z ľudu v próze, ale najmä v dráme. Uvedené tvary možno pokladať za súčasť hovorového štýlu spisovnej slovenčiny a v ňom ich nielen pripúšťame, ale aj vítame.

Ani tieto svoje poznámky nepokladáme za vybočenie z tohto náznakového pohľadu na Hodžovu aktivitu v okruhu nášho spisovného jazyka.

"No a ypsilon?" – dakto by mohol pridať vyčítavý prívlastok *nešťastné*; veď s ním sa jednostaj pasujú a musia aj dnes borieť naši školáci a nielen oni..., hoci už trochu menej ako tí, čo sedávali v školských laviciach pred rokom 1953, keď sa tvar minulého času v množnom čísle písal ešte rozlične, napr.: *Ženy/Deť písaly*, ale *Chlapci písali*. Dnes píšeme tento tvar jednotne s i: *Muži/Ženy/Deť písali*. (Tu pravopisné odlíšenie základného tvaru minulého času stratilo svoju gramatickú i racionálnu oporu.)

Takto hodžovsko-hattalovská úprava slovenčiny zamestnáva naše jazykové povedomie aj dnes. – Bola tá úprava vedecky odôvodnená? – Čiastočne áno; bolo to vlastne doplnenie Štúrovej normy. Ale úprava bola odôvodnená i v takom závažnom detaile, ako je zavedenie litery *y*–*ý*. Žiadal si ju zreteľ na spoločenské postoje, na časovo danú verejnú mienku, ovplyvnenú vzťahom k českému pravopisu.

Hodžom vedenú a reprezentovanú úpravu Štúrovej slovenčiny kvalifikujeme dnes ako spoluprácu za to a na tom, aby sa nezmarilo veľkolepé dielo iba preto, že sa nebodaj neústupčivo a krčovito nepripustí jeho únosná modifikácia. V tomto treba úsilie Michala Miloslava Hodžu odobriť. – Škriepky sa uzavreli, získala spoločná dobrá vec: stredoslovenská forma spisovnej slovenčiny obstála a s ňou nevidane potom postupoval všeobecný rozvoj národnej vzdelanosti a kultúry.

Pravdaže, Hodža nebol iba reformátor pravopisu, bol to mysliteľ, ktorý od jazyka požadoval viacej ako mu, hádam i prísne, namerala moderná jazykoveda svojou znakovou teóriou. Slovo mu je živo späté s označovanou (pomenovanou) vecou; akoby úporne hľadal a žiadal súvislosť medzi jeho zvukovou podobou a významom. Podistým to súviselo s jeho kazateľským umením; nenadarmo mal povest' najlepšieho kazateľského rečníka. Slovo mu je biblicky blízke s telom a s činom. Tento zreteľ stojí ustavične v pozadí aj jeho pojmu *dobruo slovo* a celého spisu toho istého mena.

Potrebovala Štúrova slovenčina Hodžu – jeho postoje, návrhy, úpravy? Ukazuje sa, že potrebovala, aby napokon mohla zvíťaziť.

Po tomto povzbudivom zistení mali by sme si spýtať jazykové vedomie a národné povedomie: Strážime a veľadíme svoj a náš spisovný jazyk v duchu zápalistých zásad a postojov Michala Miloslava Hodžu? Treba sa na to takto a teraz opýtať práve tu v Liptovskom Mikuláši a, pravdaže, nielen Mikulášanov. Liptovský Svätý Mikuláš bol hniezdom Tatrína, "spolku pre vydávanie kníh k vzdelávaniu národa smerujúcich". Michal Miloslav Hodža bol jeho prvým predsedom. Spolok Tatrín utkal zakladajúce myšlienky, ktoré sa potom rozvili a rozvité žijú v Matici slovenskej. Na jeho schôdkach, sedniciach sa cúdili kritické návrhy na úpravu Štúrom navrhovanej normy spisovnej slovenčiny, a najmä jej pravopisu. Tatrín v zmysle svojho určenia pohotovo vydal Štúrovi *Nauku reči slovenskej*, Hodžove spisy *Větn o slovenčine*, *Epigenes Slovenicus* a *Dobruo slovo Slovákem, súcim na slovo* – ako obranu zjednotených náhľadov na uzákonenie spisovnej slovenčiny. (Tatrínska sednica v Čachticiach 12. 8. 1847.)

Stoosemdesiat rokov preletelo ponad hlavy našich pokolení od narodenia Michala Miloslava Hodžu. – Čo máme, čo sme nadobudli a čo sa

ako národ usilujeme získať, to malo koreňky a korene aj v neoblomnom úsilí obetavého kňaza, ktorý pri oltári a rovnako vo verejnej aktivite bojoval za dobro človeka, a teda zároveň i za dôstojné miesto vo svete pre svoj zneuznávaný a odstrkovaný národ. Bol to zástupca *dobrého slova*, bojovník za to, aby sa premieňalo na telo činu.

M. Chut'kovej č. 1, Bratislava

ZO STUDNICE RODNEJ REČI

Poznáte slovo rúči?

Medzi menej frekventované a dnes v bežnej reči čoraz zriedkavejšie zaznievajúce slová patrí aj prídavné meno *rúči* a od neho odvodená príslovka *rúče*. Môžeme sa však s nimi stretnúť v krásnej literatúre, najmä u autorov súčasnej strednej i staršej generácie, ale aj autorov predchádzajúcich generácií pochádzajúcich zo stredného Slovenska (Hviezdoslav, Kukučín, Nádaši-Jégé).

Prídavné meno *rúči* (aj príslovku *rúče*) zaznačujú všetky naše slovníky a spravidla ho vysvetľujú ekvivalentmi šikovný, súci, správny, ako sa patrí, náležitý, ale aj pekný, dobrý, obratný.

Zo slovenských nárečí je prídavné meno *rúči* s príslovkou *rúče* príznačné pre stredoslovenský nárečový areál, ale najfrekventovanejšie je v jeho severnej oblasti. Pri výskume nárečí oravského regiónu nás prekvapila nielen jeho frekventovanosť, ale aj jeho bohatá významová štruktúra, ktorú si naozaj hodno všimnúť. Prídavné meno *rúči* je v oravských nárečiach známe v týchto rozličných významoch i významových odtienkoch:

1. (o ľudoch) majúci kladné fyzické a duševné vlastnosti, pekný, dobrý, statočný: *Ondrejä vždi vichvaľovala, akť je to rúči čel'ädňík a súci* (Párnica); *Rúčo d'ieuča si každí rád vezne* (Chlebnice); 2. (o ľuďoch) príjemne vyzerajúci, pekný: *Jä som si mislela, že keť si dáš tie vlasí octrihnúť, že buďež obluda, a to si celkom rúča* (Párnica); *Akie sa len rúče tie d'ieuki, keť stojä v rátku vedľa sebä* (Dlhá n. Or.); 3. (o ľuďoch) zdravo vyzerajúci, zdravý, tučný: *Tera si prišieu zo sveta akísi rúčejši* (Zem. Dedina); *Potchováš sa na rúčejšej strove, hñeď buďež rúčejši* (Podbiel); 4. (o ľuďoch) majúci náležité,

kladné morálne vlastnosti, charakterný: *S t'eba už ñebuďe rúči človek, keť si sa tak stílau* (Dol. Lehota); *Rúčo d'iefča ñemisľi na hriech* (Hruštín); 5. (o ľuďoch) schopný, súci, rozvážny: *Aj v gazdovaní bou rúči chlap, grož ľächko ñepopust'iu z ruki* (Krivá); *Bola bi s ñej rúčejšä gazďiná, kej si aspon akotak šänovala* (Dlhá n. Or.); 6. (o rozume) zdravý, nie pomätený: *Veľmi sa starela o ma'er, že už ñemä rúči rozum* (Or. Biely Potok); *Keť som počula tie d'ieuiki, zara som ved'ela, že ñemajú rúče pochopi* (Sedl. Dubová); 7. (o reči) rozumný, zreteľný, jasný, zrozumiteľný: *Rúče slovä t'i ñevipust'li z úst, iba hlúpost'i* (Hor. Lehota); *Chlapä už od narodeňä ñemalo rúču vimluvu*. (Zem. Dedina); 8. (o veciach) majúci požadované vlastnosti, dobrý, veľký: *Kapusnie hlavi naräsi rúče, tvrdie* (Revišné); *Mäsko na svaďbe bolo rúčo, dokonälo* (Párnica); 9. (o veciach) dobre, precízne urobený, vyhovujúci: *Koľesä na drabiňäku ñeboli rúče, ľebo sa celuoľ cestuoľ krivil'i* (Habovka); 10. (o oblečení) vhodný, svedčný, pekný: *Häbočki zme t'i kúpiľi rúče, viďä sa každiemu* (Nížná n. Or.); *Keď iďež do mesta, vezni si rúči kabät, čuo t'i sveč'i* (Bziny); 11. (o pohybe a chodení) rovnomerný a pružný: *Aj chuodzu ma'i koñe rúču, na cest'e sa ñestanuovaľi pre ñič za ñič* (Zuberec).

Významová štruktúra prídavného mena *rúči* je do istej miery analogická s významovou štruktúrou prídavného mena *dobrý* v súčasnej spisovnej slovenčine i v slovenčine predpisovného obdobia. Dokazujú to slovníky spisovného jazyka (Slovník slovenského jazyka I, 1959, s. 279–280; Krátky slovník slovenského jazyka, 1987, s. 79) i nedávno vydaný Historický slovník slovenského jazyka I (1991, s. 269–272). Pri rozboře slova *rúči* sme vyšli zo širokého všeobecného významu "majúci náležité, kladné vlastnosti, ktorý je, ako sa patrí, ako má byť". Čiastkové významy prídavného mena *rúči* sa v kontexte špecifikujú podľa toho, či sa vzťahuje na osoby alebo veci, a podľa konkrétnych situácií.

Anton Habovštiak

ROZLIČNOSTI

Je sloveso zapršať neosobné?

Dostali sme otázku, či vo vete *Všetko seno nám zapršalo* možno sloveso *zapršať* hodnotiť ako neosobné. Pri hľadaní odpovede pisateľa neuspokojil ani Slovník slovenského jazyka (5. zv. z r.1965), v ktorom sa toto sloveso spracúva vlastne ako osobné najmä tým, že sa pri ňom uvádza okrem tvaru 3. os. jednotného čísla, ktorý majú neosobné slovesá ako jediný, aj tvar 3. os. množného čísla. Údaj o tom, že ide o neosobné sloveso, možno síce v Slovníku slovenského jazyka nájsť, ale je obmedzený iba na 1. význam slovesa *zapršať*, ktorý sa vystihuje výkladom "trochu pršať, popršať". Pri 2. význame s výkladom "byť vystavený dažďu, zmoknúť, opršať" už údaj o neosobnom slovese chýba. A príklad, na ktorý sa sputuje náš pisateľ, patrí práve k tomuto druhému významu slovesa *zapršať*.

Pri hľadaní odpovede na položenú otázku sa môžeme oprieť jednak o vlastnosti samého slovesa *zapršať* a jednak o sémantické a gramatické vlastnosti pomenovaní tvoriacich najbližšie okolie takéhoto slovesa v úlohe predikátu ako jadra vety. Pri rozboře samotného slovesa *zapršať* sa z tohto hľadiska žiada povedať toto: sloveso *zapršať* je svojím utvorením jednoznačne derivátom slovesa *pršať*, ktoré je vo význame padania vodných zrážok na zem nepochybne neosobné. Predpona *za-*, ktorou je utvorené sloveso *zapršať*, vyjadruje rozmanité spôsoby slovesného deja, napr. malej miery alebo zasiahnutia povrchu predmetu, ale nemení neosobné sloveso na osobné. Dokazujú to aj iné slovesá s touto predponou utvorené z neosobných základov, napr. *mraziť* – *zamraziť* (*zamrazilo ho v chrbte*), *mračiť sa* – *zamračiť sa* (*vonku sa úplne zamračilo*), *mrholiť* – *zamrholiť* (*zrazu zamrholilo*), *blýskať sa* – *zablýskať sa* (*silno sa zablýskalo*), *cnieť sa* – *zacnieť sa* (*zacnelo sa mu za domovom*). Ani jedno z uvedených slovies sa pribrať predpony *za-* nemení z neosobného na osobné: predpona *za-* takúto funkciu v slovenčine nemá. Len na okraj v tejto súvislosti poznamenávame, že mechanizmus premeny osobného slovesa na neosobné a naopak prebieha najmä v sémantike a na forme slovesa nemusí byť viditeľný. Ale táto téma prekračuje rámec nášho príspevku.

Ak nemožno takú gramaticko-sémantickú vlastnosť slovesa, ako je osobnosť či neosobnosť, zistiť na samom slovese, opierame sa o pomenova-

nia, ktoré sa s takýmto slovesom spájajú. Pri takýchto pomenovaniach sa žiada zistiť, či svojím významom sú k slovesnému deju vo vzťahu subjektu (pôvodcu, východiska) deja alebo vo vzťahu objektu (zásahu, predmetu) deja. V príklade *Všetko seno nám zapršalo*, z ktorého naša otázka vychádza, je takýmto pomenovaním podstatné meno *seno*. Možno povedať, že pomenovanie *seno* chápeme ako prirodzený sémantický objekt, na ktorý sa orientuje dej slovesa *zapršať*. Každému je pochopiteľný argument, že kvapky dažďa padajú na seno, seno je teda zásahom, zasiahnutým predmetom deja. Pomenovanie *seno* v súvisi s dejom *zapršať* sémanticky ani logicky nemôže byť východiskom alebo pôvodcom deja *zapršať*.

Z gramatického hľadiska možno za dôkaz objektovej (predmetovej) platnosti slova *seno* pokladať spojenia slova *seno* s tvarom trpného prídavia od slovesa *zapršať*. Spojenie *zapršané seno* podobne ako spojenia trpného prídavia *zapršaný* s inými pomenovaniami (napr. *zapršaná tráva*, *zapršané auto*, *zapršaný oblok*, *zapršaný balkón*) je podobné (analogické) iným spojeniam (napr. *obrobená zem*, *skosená lúka*, *postavený dom*, *položená otázka*), v ktorých pomenovanie veci podstatným menom jednoznačne chápeme ako objekt príslušného deja: uvedené spojenia zodpovedajú totiž spojeniam s určitými tvarmi príslušných slovies, napr. *obrobil zem*, *skosil lúku*, *postavil dom*, *položil otázku* a tak aj *zapršalo nám auto*, *oblok*, *balkón*.

V príkladoch, ako je východisková veta *Všetko seno nám zapršalo*, pomáhame si v jazykovede aj rozličnými ďalšími pomocnými operáciami. Z morfológického (tvaroslovného) hľadiska je totiž tvar *seno* v citovanej vete pozoruhodný tým, že na základe samého tvaru *seno* nemožno usúdiť, či ide o podmet alebo o predmet predikátového slovesa *zapršať*, lebo nominatív a akuzatív jednotného čísla sú pri podstatných menách vzoru *mesto*, medzi ktoré sa zaraďuje i slovo *seno*, homonymné (rovnosvúčné). Môžeme si tu pomôcť substitučným testom, pri ktorom sporné slovo v danej syntaktickej pozícii nahradíme iným rovnocenným slovom, na ktorom sa tvarový rozdiel medzi nominatívom a akuzatívom ukáže zreteľne. Týmto požiadavkám vyhovuje povedzme ženské podstatné meno *tráva*. Po nahradení slova *seno* slovom *tráva* je jasné aj gramaticky, nielen sémanticky, že tieto pomenovania sú vo vzťahu k slovesu *zapršať* objektom: *Všetku trávu nám zapršalo*. Akuzatív *trávu* to signalizuje jednoznačne.

Touto operáciou získavame ďalší dôkaz, že sloveso *zapršať* v danom význame je objektové. (Vetu s nominatívom *tráva*, t. j. "Všetka tráva nám zapršala", v ktorej by pomenovanie *tráva* vystupovalo ako podmet vety, totiž vylučujeme ako nesystémovú.) Keďže pri slovese *zapršať* nemôžeme vyjadriť pôvodcu jeho deja, môžeme povedať, že rovnako ako pri iných

slovesách so základom *pršať* (napr. *opršať*, *popršať*, *vypršať sa*, *rozpršať sa*, *dopršať*) ide pri slovese *zapršať* o bezsubjektové čiže neosobné sloveso. Z hľadiska intencnej hodnoty sa teda sloveso *zapršať* vo význame "zmoknúť" zaraďuje k neosobným slovesám s objektom typu *smädiť niekoho*, *cnieť sa niekomu za niekým*, *oziabať niekoho*, *svrbieť niekoho* a pod.

Z nášho krátkého rozboru gramatických aj sémantických vlastností slovesa *zapršať* vyplýva aj to, že v Slovníku slovenského jazyka sa neodôvodnene označuje sloveso *zapršať* ako neosobné iba v jednom (prvom) svojom význame. Neosobnosť je charakteristická aj pre jeho druhý význam, a tak sa žiada celé sloveso *zapršať* hodnotiť ako neosobné.

Ján Kačala

Slovo rekord a jeho odvodeniny

Slovo *rekord* sa vo výkladoch o preberaní slov uvádza ako veľmi názorný príklad na fakt, že veľmi často sa z iného jazyka preberá nie celé slovo, s celou jeho významovou štruktúrou, so všetkými významami, ale iba v jednom význame.

Anglické slovo *record* ako podstatné meno má približne takúto významovú štruktúru: 1. (písomné) svedectvo na pamiatku faktu alebo udalosti, 2. vec, na ktorej je toto svedectvo zaznačené (teda napr. dokument alebo pamätník), 3. oznámenie, informácia o fakte alebo udalosti (záznam), 4. rad faktov, ktoré sa týkajú istej osoby, napr. životopis, curriculum vitae, 5. najlepší zaznamenaný výsledok v športovej súťaži jednotlivcov, 6. úradný doklad o nejakej skutočnosti, 7. zariadenie na reprodukovanie zvuku, rekordér.

Treba ešte poznamenať, že anglické substantívum *record* vzniklo tzv. konverziou (slovnodruhovým prevodom) zo slovesa *to record* a že to zase súvisí s latinským slovesom *recordari*, ktoré má význam "privolať do pamäti, spomínať si" (*cor*, *cordis* = srdce, myseľ, pamäť).

Ako vidieť, do slovenčiny, ale aj do mnohých iných jazykov v Európe prešlo slovo *rekord* len v uvedenom piatom význame. V slovenčine sa k nemu pritvorilo aj prídavné meno *rekordný* vo význame "najvyšší, najlepší, vynikajúci": *rekordný výkon*, *rekordná úroda*.

Nemožno však povedať, že by sa slovo *rekord* stalo jediným označením

najlepšieho výkonu. Ešte stále mu konkuruje domáce slovo *výkon* v spojeniach *najlepší výkon*, *svetový výkon*. Napr. *Brenkusová – najlepší tohtoročný čs. výkon v skoku do výšky (192 cm)*, *C. Lewis – najlepší tohtoročný svetový výkon v diaľke mužov (864 cm)*. Je tu však aj istý rozdiel, lebo najlepší výkon v istom roku ešte nemusí predstavovať rekord, môže byť nižší, ako je rekord.

V úsilí o aktualizáciu niektorí novinári akoby sa vracali k pôvodnému významu slova *rekord* v angličtine, t. j. k významu "zápis". Napr. v titulku *Sergejev svetový zápis*. Toto úsilie o aktualizáciu sa prejavuje aj v niektorých spojeniach so slovesami vyjadrujúcimi vzťah k zápisu, ktoré sme si vypísali z dennej tlače, napr. *Burrell vymazal zo zápisu C. Lewisa*, prípadne skrátené v titulku *Burrell vymazal Lewisa – 9,90*. Takéto vyjadrenia priamo poukazujú na konkrétnu činnosť zapísania rekordného výkonu do tabuliek rekordov. Vidieť to aj z tohto príkladu z tlače: *Obidva tieto výkony po diskvalifikácii boli vyškrtnuté zo zápisu*.

Športovec, ktorý dosiahol najlepší výkon, sa označuje ako *rekordér* alebo *rekordman*, v ženskom rode *rekordérka* alebo *rekordmanka*, vlastnosť týchto športovcov je *rekordérstvo* alebo aj *rekordmanstvo*. S obidvoma podobami (*rekordér* aj *rekordman*) sme sa napr. stretli v tom istom článku o tom istom športovcovi.

Je však pozoruhodné, že ani jedna z týchto podôb sa neuvádza v známych anglických slovníkoch; tam sú len spojenia *record holder* (držiteľ rekordu), resp. *record breaker* (kto prekonal rekord). To znamená, že "anglické" podoby *recordman*, *recordmanship* sú dotvorené v preberajúcich jazykoch, najmä v stredoeurópskej oblasti (s výnimkou maďarčiny, kde je známy kalk *csúcstartó* – držiteľ vrcholného výkonu, držiteľ rekordu; *csúcs* = 1. vrchol, 2. vrcholný výkon, rekord).

Ako sme už spomenuli, slovo *rekordér* nebolo prevzaté z angličtiny, lebo tam jestvuje len ako názov istého súdneho úradníka (podobne ako u nás zapisovateľ) alebo ako názov technického zariadenia na zaznamenávanie zvuku. Naše slovo *rekordér* súvisí priamo so slovom *rekord* – najvyšší výkon, a bolo dotvorené príponou *-ér* až v slovenčine (pravda, vyskytuje sa aj v iných slovanských jazykoch, v nemčine v podobe *Rekordler*) a je homonymné so slovom *rekordér* – zaznamenávač.

Ján Horecký

SPRÁVY A POSUDKY

Stretnutie učiteľov slovenského jazyka s jazykovedcami

Metodické centrum v Prešove zorganizovalo 15. 10. 1991 v Prešove a 16. 10. 1991 v Košiciach stretnutie učiteľov slovenského jazyka pôsobiacich na gymnáziách, stredných priemyselných školách a stredných odborných učilištiach bývalého Východoslovenského kraja s pracovníkmi Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV. Slovenských jazykovedcov zastupovali riaditeľ Jazykovedného ústavu Ján Doruľa, dlhoročný pracovník ústavu Gejza Horák a Matej Považaj. Podnetom na obidve stretnutia, ktoré mala organizovať na starosti pracovníčka metodického centra pani Ichniovská, bolo vyjdenie nových *Pravidiel slovenského pravopisu*, ktoré nadobudli platnosť od 1. septembra 1991.

V úvode obidvoch stretnutí riaditeľ Jazykovedného ústavu J. Doruľa stručne predstavil učiteľom slovenského jazyka pracovnú náplň ústavu, jednotlivé výskumné projekty, na ktorých sa v ústave pracuje, a výskumné plány do najbližšej budúcnosti. G. Horák vo svojom príhovore vyzdvihol nezastupiteľnú úlohu učiteľov slovenského jazyka pri rozvíjaní vzťahu žiakov stredných škôl k jazykovej kultúre a pri kultivovaní ich jazykového prejavu. M. Považaj predstavil koncepciu nového vydania *Pravidiel slovenského pravopisu* (ďalej PSP) a zmeny v pravopisných pravidlách, ktoré nadobudli platnosť od nového školského roka, a zároveň osvetlil dôvody, ktoré viedli pravopisnú komisiu a autorov PSP uskutočniť tieto zmeny.

Po vstupných príhovoroch jazykovedcov sa rozprúdila živá diskusia, ktorá sa orientovala najmä na zmeny v pravopisných pravidlách. Učitelia slovenského jazyka z pozície praktikov poukázali na to, ktoré zmeny sa prijali vcelku pozitívne a ktoré vyvolali širšiu diskusiu a u časti používateľov jazyka aj zdržanlivé alebo odmietavé postoje. Zároveň upozornili aj na niektoré nie celkom jednoznačné formulácie v texte PSP, ktoré by sa v ďalších vydaniach mohli odstrániť. Z diskusií na obidvoch stretnutiach vyplynulo, že sa pozitívne prijalo dotiahnutie pravopisnej reformy z r. 1953 a 1968 v písaní predpôň *s*, *z*, *t*. j. odstránenie výnimky pri písaní slova *mena* (predtým *smena*) vo význame "vymedzený pracovný čas pracovníka" a zladenie pravopisu tohto slova s jeho kodifikovanou výslovnosťou. Rovnako to platí aj o jeho odvodeninách *zmenový* (*zmenový majster*), *jednozmenný*, *dvojmenný*, *trojmenný*, *viaczmenný* (*dvojmenné vyučovanie*, *troj-*

zmenná prevádzka), *jednozmennosť*, *dvojmennosť*, *trojmennosť*, *viaczmennosť*. Pozitívne sa prijalo rozhodnutie písať veľké začiatkové písmeno na úplnom začiatku viacslovného vlastného mena typu *Námestie slobody* (predtým *námestie Slobody*), *Ulica P. O. Hviezdoslava*, *Most M. R. Štefánika*. Námiety nevyvolalo ani uplatňovanie pravidla o rytmickom krátení v prídastiach typu *vládnuci*, *pľšuci* (predtým *vládnúci*, *pľšúci*). Učitelia slovenského jazyka upozornili na to, že uplatňovanie pravidla o rytmickom krátení pri prípone *-ár/-ar* (*-áreň/-areň*) sa malo vzťahovať nielen na prípady s predchádzajúcou dlhou samohláskou (*bábkar*, *sánkar*, *prevádzkareň*), ale aj s predchádzajúcou dvojhláskou (*mliekar*, *mliekareň*), kde sa podľa teraz platnej kodifikácie majú písať prípony *-ár*, *-áreň* (*mliekár*, *mliekáreň*). Je to podnet na zamyslenie a zástupcovia jazykovedcov prisľúbili predložiť tento námet na rokovanie pravopisnej a ortoepickej komisii. Väčšiu diskusiu vyvolalo zaradenie kapitoly o písaní historických osobných mien z uhorského obdobia slovenských dejín. K tomuto problému zaujal stanovisko riaditeľ Jazykovedného ústavu J. Doruľa, pričom poukázal na nejednotnosť písania takýchto mien v minulosti (niektoré rodové mená a priezviská sa používali aj v 3–4 pravopisných podobách a sami nositelia ich nepoužívali vždy rovnako) a na potrebu odstrániť takýto stav zostavením istých všeobecných zásad. Na zostavení týchto zásad sa zúčastnili historici, literárni a právni historici, jazykovedci, archivári a bibliografi. Niektorí učitelia vyslovili nespokojnosť s tým, že sa podľa súčasnej kodifikácie príslovkové výrazy typu *nabielo/na bielo* môžu písať dvojako, teda dovedna, ale aj ako dve slová, a že to môže vyvolať problémy pri hodnotení prác žiakov. Táto námietka však nie je opodstatnená, lebo ak kodifikácia pripúšťa obidva spôsoby písania, učiteľ nemá ani jeden z nich pokladať za chybný. Doterajšia kodifikácia pripúšťala iba jeden spôsob písania, pri niektorých výrazoch iba spolu, pri iných výrazoch iba osobitne, čo bolo ťažké na zapamätanie. (Podobné poznatky v súvislosti s pravopisnými zmenami uskutočnenými v novom vydaní PSP získali zástupcovia Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV aj na stretnutí s poslucháčmi slovenského jazyka a ich pedagógmi na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave, ktoré bolo 11. 10. 1991.)

Je prirodzené, že učitelia slovenského jazyka využili príležitosť a kladli otázky týkajúce sa aj iných problémov pravopisu, výslovnosti, morfológie, syntaxe a vôbec problémov jazykovej kultúry.

Živá diskusia po obidva dni ukázala, že stretnutia jazykovedcov s učiteľmi slovenského jazyka splnili svoj cieľ. Obidve strany si uvedomili, že v úsilí o zvyšovanie jazykovej kultúry v spoločnosti sa musia podporovať a musia vzájomne spolupracovať. K tomu smerovali aj slová riaditeľa Jazy-

kovedného ústavu nabádajúce učiteľov, aby sa s dôverou obracali na jazykovedcov s problémami, s ktorými sa stretávajú pri vyučovaní slovenského jazyka.

Matej Považaj

Krátké výklady o slovenčine

(KOČIŠ, F.: Slovenčina moja. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1990. 136 s.)

Knižka F. Kočiša, venovaná žiakom základných škôl, ale aj ich učiteľom a rodičom, zapadá do kontextu popularizačnej literatúry o jazyku a jeho špecifikách, ktorá vyšla alebo sa pripravuje na vydanie v edícii Klub študujúcej mládeže (napr. J. Horecký: *Slovenčina v našom živote*, M. Pisárčiková a kol.: *Jazyková poradňa odpovedá*; V. Betáková a kol.: *Nebojme sa pravopisu*). Súčasne by sme ju mohli označiť za akýsi nadstavbový súhrn základnoškolského učiva, na ktoré sa v práci aj dosť často odkazuje (čo je napokon pre spoluautora týchto učebníc celkom prirodzené).

V *Slovku* či *slovičku* na úvod... (s. 7–8) autor informuje čitateľa o tom, že dostáva k dispozícii v písanej a trocha pozmenenej podobe to, čo odznelo v rozhlasovom vysielaní, aby sa ku všetkému mohol vrátiť a hlbšie sa nad počutým zamyslieť. Výrazne jazykovoporadensky je však orientovaná až posledná časť, príznačne nazvaná *Čo nebolo vašim kamarátom zo školských lavíc jasné...* (s. 93–129). Prvých 92 strán predstavuje pomerne systematický prehľad základných poznatkov o jazyku, rozdelený do štyroch väčších častí: *Slovenčina je tvoj materinský jazyk* (s. 9–16), *Spisovný jazyk je stavba – aká? – Gramatická!* (s. 17–51), *Po morfológii malé okienko do skladby* (s. 53–66), *Píšeme tak, ako počujeme – alebo je to naopak?* (s. 67–92).

Nadpisy jednoznačne avizujú, o čo v knihe ide, a zároveň odrážajú výrazné prispôbenie autorského štýlu úrovni a potrebám prijímateľa. Jednotlivé časti sa členia na menšie podkapitoly v rozsahu jednej, maximálne dvoch strán. Dlhšie sú len výklady o zvukovej stavbe, ktoré sú však, rovnako ako posledná časť, napísané formou otázok a odpovedí, a teda sa ďalej členia na viac-menej samostatné celky, graficky výrazne vydelené. Výklady, poučenia či príhovory sú plné priamych i nepriamych oslovení, otázok, výzev, posmelení aj kladných hodnotení žiackych schopností.

Z obsahovej stránky hádam ani netreba zdôrazňovať, že F. Kočiš sa zameriava na spisovný jazyk – v prvej časti stručne načrtáva jeho postavenie v spoločnosti a u jednotlivca, jeho dejiny, vzťah spisovnej slovenčiny k nárečiam, slangu a cudzím jazykom. Oceňujeme tu najmä postoj k nárečiam, ktorý nebýva vždy takto pozitívne formulovaný: *"Nárečia sú vzácnym dokladom starobylosti nášho slovenského jazyka. Ešte dlho budú dorozumievacím prostriedkom nášho ľudu v jeho súkromnom živote. Hoci vašou povinnosťou je osvojiť si spisovnú slovenčinu, nemusíte sa preto zriekať svojho nárečia. Musíte však vedieť, kde a kedy hovoriť nárečím a kde a kedy spisovným jazykom"* (s. 13–14; kurz. M. Š.). Na druhej strane by sa však dalo polemizovať s (iným) konštatovaním autora recenzovanej práce: *"Tá krásna, ľubozvučná slovenčina, ktorá dnes zaznieva z rozhlasu, z televízie, v ktorej sa píšú knihy, učebnice, noviny, časopisy, ktorou sa vám denne prihovárajú vaše učiteľky a učitelia..."* (s. 11, podobne na s. 73 a 77). O jazykovej úrovni menovaných (i nemenovaných) predstaviteľov spoločenského a politického života) čítame či počujeme skôr kritické poznámky; nie veľmi priaznivé sú v tomto smere aj hodnotenia niektorých novín, časopisov a kníh.

Po týchto stručných informatívnych prehľadoch nasledujú kapitoly zamerané na objasnenie konkrétnych prípadov toho, čo je spisovné a nespisovné, správne a nesprávne, ale objavujú sa i náznaky poznania, že medzi týmito pólmi je priestor, v ktorom sa rozličnou rýchlosťou a rozličným smerom preskupujú jazykové jednotky a prostriedky. Autor na viacerých miestach odkazuje na fungovanie diskutovaných prípadov v živéj reči, tolerantne pristupuje k tomu, že všetko sa o jazyku nedá vedieť, a uvádza základné zdroje ďalších poznatkov o jazyku – slovníky a pravidlá.

Najväčší priestor sa venuje gramatickej stavbe spisovnej slovenčiny. Autor prechádza od všeobecných poznatkov o odraze vonkajšieho sveta v (jazykovom) rozdelení slov na slovné druhy cez základné charakteristiky všetkých slovných druhov k opisu niektorých diskutovaných javov. Pri podstatných menách sú to životné, neživotné a zvieracie podstatné mená mužského rodu, problematika pádov, jednotného a množného čísla; pri prídavných menách ich členenie, skloňovanie a pravopis; zo zámen sa osobitne rozoberajú ukazovacie zámená (najmä *tento*) a problematika tykania a vykánia; z čísloviek zas zlomkové číslovky. Sloveso je označené za kráľovský slovný druh a z jeho gramatických kategórií sa podrobnejšie analyzuje vid, čas a spôsob. Príslovky zvyčajne nestoja v strede pozornosti, ale autor sa tu veľmi vhodne pristavil pri ich tvorení a členení, pri kategórii stavovosti a modálnosti a predovšetkým pri príslovkových významoch zámen a čísloviek i pri vzťahu prísloviok a príslovkového určenia. V okrajovom postavení

sa zdajú byť aj predložky, no "hovori sa, že úroveň poznania a ovládania spisovnej slovenčiny možno merať aj podľa stupňa ovládania predložiek" (s. 47).

Po morfológii malé okienko do skladby. Značne prekvapuje, že autor, ktorý je aj syntaktikom, venoval tejto časti len necelých 13 strán. Z vlastných skúseností (pravda, iba malých), ale aj z rozhovorov s učiteľmi vieme, že logicky usporiadaná, a pritom variabilná syntax predstavuje pre žiakov základných škôl najťažšiu jazykovú rovinu. Preto by sa nemali zahadzovať príležitosti priblížiť im pútavým spôsobom tento nesporné zaujímavý subsystém jazyka. Napr. poskytnutím ľahko pochopiteľných "pravidiel", ktoré by žiakom mohli pomôcť pri vetných rozboroch, alebo poukazom na užitočnosť syntaktických vedomostí pri štúdiu cudzích jazykov. Navyše sa nazdáme, že práve táto časť, ktorú tvorí stručné poučenie o skladbe, o fungovaní slovných druhov ako vetných členov a o základných typoch vetných skladov, mohla byť doplnená rozličnými schémami a zobrazeniami syntaktických prostriedkov a ich vzťahov.

Z tohto hľadiska je prehľadnejšia časť o zvukovej rovine nášho jazyka. Zrejme je naozaj potrebné klásť na ňu väčší dôraz v situácii, keď sa napr. mäkké *ľ* pomaly prestáva nielen vyslovovať, ale aj písať (v bratislavských obchodoch sa už pomerne bežne stretneme s oznamami typu *Vykupujeme flaše, Máme cibuľu* či *Máme telacinu*, v cukrárnach ponúkajú rôzne dobroty *so šlaháčkou*...). Aj takto sa môže prejavovať vzťah medzi hovorenou a písanou podobou slovenčiny, vzťah medzi hláskou a písmenom. Autor sa tu teda sústredil na spisovnú výslovnosť jednotlivých hlások, celých slov, a to aj cudzích. Zaoberá sa otázkami rytmického krátenia, slovného a vetného prízvuku, melódie konkrétnych typov viet. Celú časť vhodne uzatvárajú úvahy o vplyve nárečí na jazykovú kultúru žiakov a o vzťahu spisovnej výslovnosti a jazykovej kultúry žiakov.

Pestré všeličo, to sú záverečné odpovede na otázky z listov, ale aj na najčastejšie jazykové problémy žiakov bratislavských tried. Sú tu zhrnuté a širšie objasnené predchádzajúce poučenia o "výrovom probléme" (čo myslíte, aké písmeno sa píše, keď oba naraz zmizli?), o výslovnosti samohlásky *ä*, o písaní predložiek a spojok na konci riadka, o pravopise prídavných mien v názvoch ulíc, o cudzích slovách, pätom páde a pod. Nájde tu aj konkrétne odpovede na otázky typu *finčina* či *finština*, *válenda* – *vál'anda*, *ľadnička* – *chladnička*, *perinák* – *periniak*, *Kolumba* – *Kolumbusa*, prípony *-a/-u* v genitíve jednotného čísla neživotných podstatných mien mužského rodu a pod. Zo všeobecnejšieho hľadiska sa tu ešte analyzuje problematika používania písmena *y*, problematika synonymie, spisovnosti a správnosti

slov, fungovania spojky *i* vo vete a v súvetí atď. Pri tvorení podstatných mien ženského rodu prechýľovaním nás zaujalo slovo *väzenka*; zdá sa, že v bežnej reči je prinajmenšom rovnako živé označenie *väzenkyňa*. A hoci základným slovosledom v slovenčine je postavenie adjektívneho prívlastku pred podstatným menom, ak by sme mali riešiť správny slovosled v spojeniach typu *kubický meter*, asi by sme v odôvodnených prípadoch (zdôrazňovanie, rozlišovanie) pripustili umiestnenie zhodného prívlastku i za nadradené substantívum – napr. vo vete *Meter štvorcový a meter kubický sú základné jednotky rozličných geometrických sústav*.

Pred samostatným záverom (*Slovo na rozlúčku*..., s. 130–131) je podnetná úvaha na tému *Myslíte dosť na materinský jazyk?* Autor sa zamýšľa nad miestom slovenčiny vo vedomí žiaka základnej školy, ktorý zvyčajne vníma materinský jazyk ako úplnú samozrejmosť, ako vzduch. "No ani ten vzduch nemôže byť nikomu z nás ľahostajný ... Zatuchnutý vzduch si tiež nikto neobľúbi. *Tak nejako je to aj s našim rodným jazykom: zatuchnutosť mu nijako nesvedčí, a tak naše vyjadrovanie tiež nech je čisté, živé, jasné, prežiarené pravým ľudským citom*" (s. 128; kurz. M. Š.). Žiaľ, k materinskému jazyku často pristupujeme ako k vlastnému zdraviu – kým funguje, nepociťujeme nijakú osobitnú potrebu starať sa oň; ale v obave pred prievanom zabuchujeme okná.

Aká teda si, slovenčina naša? Súdiac aj podľa prečítanej knižky, plná faktov, ktoré sa treba jednoducho naučiť, aby sme sa vedeli správne a bez problémov vyjadrovať. Je v nej však aj veľa zaujímavého, čo nás núti uvažovať, hľadať, zažívať krásu samostatného poznávania. Kniha F. Kočiša dáva na to ne jeden podnet všetkým, ktorí sú schopní a ochotní tvorivo poznávať svoj jazyk.

Mária Šimková

SPYTOVALI STE SA

Zápor má mať vo vete správne miesto. – M. M. z Bratislavy: "Nedávno som v novinách natrafil na reklamu rozšíreného amerického finančného systému, umožňujúceho výhry veľkých finančných súm. Reklama sa končila slovami *My len nesľubujeme. My sľuby plníme*. Takýto spôsob vyjadrenia sa mi nezdá správny. Mám pravdu?"

Ako je známe, klad a zápor rozhoduje o tom, či obsah celej vety, prípadne jej častí predkladáme ako platný alebo ho popierame. Ak popie-

rame prísudok alebo vetný základ, popierame obsah celej vety, napr. *Návšteva nám neprišla. – Dnes neprší.* Ak popierame inú časť vety, popierame len obsah tejto časti vety, nie celej vety, napr. *Nie otec, ale syn musí dosiahnuť viac. – Vystúpil na ne jeden tatranský vrchol.* Uvedené príklady ukazujú, že zápor je citlivý prvok vety, dôležitý z hľadiska správnej formulácie obsahu vety, ako aj z hľadiska správneho porozumenia obsahu vety. Základný je rozdiel medzi popretím prísudku a vetného základu na jednej strane a popretím neprísudkových častí na druhej strane. Porušenie tejto zásady má za následok, že sa do nášho prejavu dostávajú jazykové chyby, a v konečnom dôsledku máme do činenia s neporozumením, resp. s nesprávnym porozumením obsahu vety.

Vráťme sa k vetám citovaným z novín: *My len nesľubujeme. My sľuby plníme.* Medzi týmito vetami je zjavný stupňovací vzťah. Pravdaže, stupňovací vzťah vyčítame z týchto viet iba na základe vzájomného postavenia obsahov viet do protikladu, v ktorom prvý člen má nižšiu obsahovú závažnosť a druhý člen zasa vyššiu obsahovú závažnosť. Takýto vzťah členov sa v slovenčine bežne vyjadruje dvojčlennou priradovacou spojkou *nielen(že) – ale aj*. S použitím tejto spojky by citované vety vyzerali takto: *My nielen(že) sľubujeme, ale aj sľuby plníme.* Stupňovací vzťah medzi týmito vetami je, pravdaže, zreteľný aj bez uvedenia druhej časti dvojčlennej spojky na čele druhej vety: *My nielen(že) sľubujeme, my sľuby plníme.* Tak sme vlastne prišli k správnej podobe, ktorú mali mať citované vety z konca reklamy a ktorá je aj z dorozumievacieho hľadiska jedine možná. Čitateľovi sme však dlžní vysvetlenie, prečo zápor nemožno použiť v prvej časti vety, resp. súvetia pred prísudkovým slovesom, t. j. v nevhodnej podobe *My len nesľubujeme*, ale treba ho použiť ako súčasť dvojčlennej priradovacej spojky *nielen(že) – ale aj* so stupňovacím významom. Niektorí si totiž môžu povedať: zápor je v prvej časti vyjadrenia potrebný tak či tak a už nezáleží na tom, či má podobu záporovej častice *ne-* ako súčasť prísudkového slovesa alebo podobu *nie-*, ktorá je súčasťou prvej časti dvojčlennej priradovacej spojky *nielen(že) – ale aj*. Pokúsime sa ukázať, že práve na tom záleží, že nie je jedno, či popierame prísudkové sloveso alebo zahŕňame záporovú časticu do prvej časti dvojčlennej spojky, signalizujúcej stupňovací vzťah.

Základný rozdiel medzi vyjadrením citovaným z reklamy a našou úpravou je totiž v tom, že pri vyjadrení *my nesľubujeme* máme pred sebou úplné popretie obsahu vety bez ohľadu na to, či za ňou niečo nasleduje a čo za ňou nasleduje, kým pri vyjadrení *My nielen sľubujeme, my sľuby plníme* ide o popretie obsahu prvej vety vo vzťahu k obsahu druhej vety. Vzťah medzi obidvoma vetami, ako sme už povedali, je taký, že prvá veta sa podáva

v porovnaní s druhou ako obsahovo menej závažná a druhá v porovnaní s prvou zasa ako obsahovo závažnejšia. Tento vzťah obidvoch viet v slovenčine zreteľne signalizuje dvojčlenná spojka *nielen(že) – ale aj*, preto je použitie záporovej častice *nie-* ako súčasť prvej časti tejto spojky v spisovnej slovenčine závažné a gramaticky aj významovo jedine možné.

Je len prirodzené, že gramatická a významová správnosť viet (alebo súvetia) *My nielen sľubujeme, my sľuby plníme* nie je samoúčelná. Ona je totiž predpokladom správneho podania obsahu danej vety (súvetia), ako aj predpokladom správneho porozumenia daného obsahu.

Ján Kačala

Používať skratku tzv. či skratky tzv-ý, tzv-á, tzv-é ? – Z korešpondenčného lístka N. Grünmanna z Košíc: "Navrhujem skratku tzv. zmeniť na tzv-ý, tzv-á, tzv-é, tzv-í, aby sa tak umožnilo čitateľovi, resp. čitateľom rýchlejšie prečítanie a identifikácia gramatickej zhody."

Tu je naša odpoveď na návrh: Skratka *tzv.* je v slovenčine dávno ustálená, všeobecne známa a nie je potrebné v nej dopĺňať pádovú príponu. Veď práve preto je to skratka, aby sa pri písaní získala istá úspora. Ani pri iných skratkách sa nedopĺňa pádová prípona signalizujúca rodové zaradenie a nominatív alebo iný pád, resp. ani prípona signalizujúca iné slovnodruhovú zaradenie. Napr. skratka *a i.* zastupuje *nielen* výrazy s vymedzovacím zámenom v nominatíve (*a iní, a iné*), resp. v príslušnom tvare (*a iných, a iným*), ale aj výraz s príslovkovým zámenom (*a inde*): *Bolí tam Poliaci, Maďari, Nemci, Slovinci a i.* (= *a iní*). – Písanie *ď sa zachováva aj v slovách odvodených od vymenovaných slov*, napr. *päšička, päštrný, päštiar, päštiarsky, naspäť, zväčša, zväčšiť, zväzok, zväzový a i.* (= *a iných*). – *Nové benzínové čerpadlá budú postavené v Bratislave, Trnave, Piešťanoch, Zvolene, Košiciach a i.* (= *a inde*). Skratka *ap.*, resp. *a pod.*, ktorá rovnako ako skratka *a i.* zakončuje neúplný výpočet, zastupuje aj výraz s prídavným menom *a podobný*, resp. *a podobné*, aj výraz s príslovkou *a podobne*: *Sú to disperzie typu Plexol, Acronal D a pod.* (= *a podobné*). – *Používajú sa prevažne na lepenie papiera, kože, dreva, vláknitých materiálov a pod.* (= *a podobne*). Iným príkladom môžu byť skratky *s./str.* (= *strana, strany, strán, strane, stránach*), *č.* (číslo, čísla, čísla), napr.: *Pozri článok L. Dvonča Niektoré dvojslovné pomenovania jazykov v 1. č.* (= číslo) *Kultúry slova na s.* (= strane) 13–18.

Správne čítanie skratky vyplýva z najbližšieho kontextu, preto nepokladáme za potrebné v skratkách uvádzať pádové prípony. To isté sa vzťahuje aj na skratku *tzv.*, napr.: *Tzv.* (= takzvané) *podstatné premiestňovanie častíc*

sa deje v plastickom stave. – Vývoj vytlačania smeruje k tzv. (= takzvanému) *abiatickému procesu vytlačania so zväčšujúcou sa dĺžkou závitovky*. – Ak by mal pisateľ, autor textu obavu, že by mohol byť jeho text zle pochopený, má možnosť namiesto skratky použiť celý výraz. Takéto obavy sú však podľa našej mienky pri skratke tzv. bezpredmetné. Problémy so správnym a pohotovým prečítaním ustálených a všeobecne známych skratiek môžu mať iba deti, ktoré sa učia čítať, no im sa nemusia v začiatočnom štádiu učenia predkladať na čítanie texty so skratkami.

Matej Považaj

Tašky na streche? – Čitateľka T. V. z Bratislavy nám napísala: "V Národnej obrode z 26. 8. 1991 sme si mohli prečítať informáciu prebratú z Historickej revue č. 5, že na bratislavskom hradnom kopci našli archeológovia množstvo rímskych strešných tašiek. Čo mal autor na mysli?"

Táto výpoveď bola pre mnohých čitateľov nezrozumiteľná, mnohých vari aj roztrpčila autorova neúcta k slovenčine, lebo to, čo on nazval "strešnou taškou", sa po slovensky volá *škridla*, *škridlica*. Slovo *škridla* patrí do základnej slovnej zásoby nášho spisovného jazyka a spoľahlivo funguje aj ako odborný termín. Jeho nahrádzanie českým slovom *taška* alebo dvoj-slovným výrazom *strešná taška* je priestupkom proti jazykovej kultúre a proti efektívnej komunikácii.

Slovo *taška* ako názov strešnej krytiny z pálenej hliny nemajú ani slovenské nárečia. V nich je v tomto význame územne najrozšírenejší názov *škridla* a jeho varianty *škridla*, *škrilla*, *škribla*, *škribel*, slovotvornú podobu *škridlica* majú trnavské a záhorské nárečia. Na okolí Žiliny pomenúvajú škridlu slovom *skrižla*, v časti južnoslovenských nárečí sa tento význam vyjadruje slovom *črep*, v zemplínskych a užských nárečiach v rovnakom význame funguje podoba *čerep*. Spišské, abovské a šarišské nárečia označujú strešnú krytinu z pálenej hliny slovom *škarupa*.

Adriana Ferenčíková

KULTÚRA SLOVA, časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV. Ročník 26, 1992, č. 2. Vydavateľstvo Slovak Academic Press, spol. s r. o. Hlavný redaktor PaedDr. Matej Považaj. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Radik. Vychádza dvanásťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 96,-, jednotlivé čísla Kčs 8,-. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma Slovak Academic Press, spol. s r. o., Javorinská 14, 811 03 Bratislava. Tlač Tlačiareň LEV, štát. podnik, Ružomberok. Registr. zn. F-7050.

KUL
TÚRA
SLOVA

Distributed by SLOVAK ACADEMIC PRESS Ltd., Javorinská 14, 811 03 Bratislava, Czechoslovakia. Distribution rights are held by KUBON and SAGNER, P.O.B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© Slovak Academic Press, spol. s r. o., 1992

Cena Kčs 8,-